

Δεικτικά στοιχεία του λόγου

Δείξη/Δεικτικά αναφορικά στοιχεία (<i>deixis/indexicals</i> – Ch. S. Peirce - <i>Indices, signals, not symbols: already part of the situation they themselves index</i>)	Αναφορά σε «αντικείμενα» της περιστασης επικοινωνίας – εξωγλωσσικό περιβάλλον. Αναφορά στον λόγο (που έχει προηγηθεί) – ενδογλωσσικό περιβάλλον
Χωρική δείξη	<i>εδώ, εκεί ...</i>
Προσωπική δείξη	<i>εγώ, εσύ ...</i>
Χρονική δείξη	<i>τόρα, τότε ...</i>

ταυτότητες: «Αυτή τη στιγμή είμαι εδώ.»
 εννοιολογική γενίκευση: κοντινό – μακρινό (*αυτό-εκείνο, εδώ-εκεί, τώρα-τότε*)

1. Χωρική δείξη → Προσωπική δείξη

Ισπανικά:
aquí, «εδώ» *esto*, «αυτό»
ahí, «εκεί» *eso*, «εκείνο»
allí, «εκεί (πέρα)» *aquello*, «εκείνο (εκεί)»

Ιαπωνικά:
kore, «αυτό, κοντά στον ομιλητή»
are, «εκείνο, μακριά από τον ομιλητή και τον ακροατή»
sore, «εκείνο, μακριά από τον ομιλητή και κοντά στον ακροατή»

2. Προσωπική δείξη → Κοινωνική δείξη

	+A	-A	+A	-A	+A	-A	+A	-A
+E → +E	T	T	V	V	T	V	T	V
+E → -E	T	T	T	T	T	V	T	V
-E → -E	T	T	T	T	T	T/V	T	V
-E → +E	T	T	V	V	T/V	V	T	V
	Αρχικό στάδιο		Κυρίαρχος ο παράγοντας της εξουσίας		Υπεισέρχεται ο παράγοντας της αλληλεγγύης		Κυρίαρχος ο παράγοντας της αλληλεγγύης	

3. Χρονική δείξη

χρόνος: παρόν, παρελθόν, μέλλον (σχέση S – E)
όψη: εσωτερική σύσταση δηλούμενης ενέργειας (σχέση R – E)
 συντελεσμένο/στιγμιαίο – ασυντέλεστο/εξακολουθητικό (*γράφω – γράψω*), εναρκτικό – τελικό (συντελικό: παρακείμενος / υπερσυντέλικος), διαρκές / εξακολουθητικό / θαμιστικό
ποιόν ενεργείας:
καταστάσεις: *έχω, θέλω, μου αρέσει, αγαπώ, είμαι, ανήκω, εξουσιάζω ...*
επιτεύξεις: *αναγνωρίζω, εντοπίζω, κερδίζω, γεννιέμαι, πεθαίνω, αρχίζω, σταματώ ...*
τελειώσεις: *τρέχω (100 μέτρα), ζωγραφίζω (έναν κύκλο), μεγαλώνω, αναρρώνω, κτίζω (ένα σπίτι) ...*
δραστηριότητες/διαδικασίες: *τρέχω (γύρω-γύρω), περπατάω, κολυμπάω, σπρώχνω... χιονίζει, βρέχει ...*

Ανάλυση των χρόνων ως δεικτικών κατηγοριών:

<i>γράφω</i>	→	S, E, R	→	<i>είχα γράψει</i>	E	R	S
<i>έγραψα</i>		E, R	S	<i>θα έχω γράψει</i>	S	E	R
<i>θα γράψω</i>		S	E, R	<i>έγραφα</i>	E/R	S	
<i>έχω γράψει</i>	E	S, R		<i>θα γράφω</i>	S	E/R	

Υποθετική – τροπική σημασία (σύνδεση δύο αξόνων, «χρόνου» και «τρόπου»):

R __ S ή S __ R (θα ερχόταν)
| |
E/R E/R

R __ S ή S __ R (θα είχε έρθει)
| |
E __ R E __ R

Ακολουθία χρόνων (σύνδεση στον χρονικό άξονα):

Θα φύγω μόλις έρθεις

α. S __ R1, E1

β. S __ R2, E2

Είχα ταχυδρομήσει το γράμμα, όταν μπήκε ο Γιάννης και μου 'πε τα νέα

α. E1 __ R1 __ S

β. R2, E2 __ S

γ. R3, E3 __ S ή

γ. __ R3, E3 __ S [«συνεχιστικό» και]

Αφήγηση: Διάταξη των σημείων E με βάση τα σημεία R (αφηγηματική προοπτική). Η αφηγηματικότητα ενυπάρχει στη σημασιολογία των χρόνων· κάθε χρόνος είναι ήδη μια αφηγηματική μονάδα· κάθε ποιόν ενεργείας είναι ήδη ένα αφηγηματικό σχήμα.

Η αφήγηση δεν αρκείται στην παράθεση/συνδυασμό χρονικών τύπων → αφηγηματικά μοτίβα. Ακριβώς επειδή υπάρχουν επαναλαμβανόμενες συνδέσεις, η αφήγηση εμπλέκει χαρακτήρες (μάλλον παρά πρόσωπα) σε παρόμοιες «δράσεις» (βλ. λ.χ. ανάλυση παραμυθιών από τον Β. Γ. Προπ, *Μορφολογία του παραμυθιού*, μτφρ. Α. Παρίση. Αθήνα: Καρδαμίτσα, 1991).

Άσκηση: «νεωτερική» αφήγηση - χάσματα μεταξύ των R (υπάρχει όμως ασυναφής παράθεση; όχι: βλ. υπονόηση).

Άσκησης

A. Προσδιορίστε την αφηγηματική δομή των ακόλουθων αποσπασμάτων:

- (S₀) Ένα μεσημέρι, (R₀) πριν από πεντ' έξι χόνια, (R₁) στην πόλη που μένω, συνεδρίαζε εκτάκτως το δημοτικό συμβούλιο, (R₂ E₁) στο οποίο, μαζί με άλλους ευπόληπτους πολίτες, συμμετείχα (R₃ E₂) τότε (R₄) κι εγώ. Είχαμε, λοιπόν, συγκεντρωθεί γύρω από το μεγάλο στρογγυλό τραπέζι (R₅ E₃) για να εξετάσουμε [για-να(E₁ R₁)] ένα σοβαρό θέμα, του οποίου η επίλυση απαιτούσε περίσκεψη και λεπτούς, επιδέξιους χειρισμούς. Κάποια ατασθαλία είχε ανακαλυφθεί (R₆ E₄) στη διάθεση και διακίνηση του άνθρακος του εργοστασίου παραγωγής φωταερίου, που η εκμετάλλευσή του ανήκε στο Δήμο. [...] Εγώ, που απ' την πολύωρη και θορυβώδη συζήτηση είχα αρχίσει (R₇ R₈) να γίνομαι πτώμα (E₅), έχωσα, (R₉ E₆) ασυναισθήτως και από αμηχανία, στο στόμα μου έναν μεταλλικό συνδετήρα, που έπαιζα από ώρα νευρικά στο χέρι μου, (R₁₀ E₇) και άρχισα (R₁₁ R₁₂) να τον μασουλίζω· (E₈) κάποια στιγμή τον νιώθω (R₁₃ E₉) να ξεφεύγει από τα δόντια μου (E₁₀), να πέφτει χάμω (E₁₁) και να τον χάνω (E₁₂). Επρόκειτο (R₁₄ R₁₅) σε λίγο (R₁₆) να τεθεί το θέμα σε ψηφοφορία (E₁₃) και η προσοχή μου έπρεπε να είναι τεταμένη. Αλλά πες μου, (S₁) πώς να συγκεντρωθώ, που μου πέρασε ξαφνικά η ιδέα, (R₁₇ E₁₄) ότι ίσως ο συνδετήρας να μην είχε πέσει στο χαλί, [ίσως(E₁ R₁)] που ήταν το πιο φυσικό να συμβεί, αλλά μπορούσε κάλλιστα να τον είχα καταπιεί, [ίσως(E₂ R₂)] δεδομένου ότι είχε προηγηθεί (R₁₈) της εξαφανίσεώς [P(E₁₅)] του, ξέχασα να σ' το πω, (S₂) ένα ισχυρό, θορυβώδες φτάρνισμά μου [P(E₁₆)]. Πανικός με κυρίεψε, (R₁₉ E₁₇) που οι περιστάσεις όμως δεν μου επέτρεπαν να τον εξωτερικεύσω. Κι αρχίζει τότε το μεγάλο μαρτύριό μου! [...] (E.X. Γονατάς, *Ο φιλόξενος καρδινάλιος*, Αθήνα: Στιγμή, 1986, 37-8.)
- «ΕΚΟΨΕ ΤΟ ΝΕΡΟ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΓΙΑ ΝΑ ΕΚΔΙΚΗΘΕΙ. Μειονοτικός δήμαρχος διέκοψε την υδροδότηση Γυμνασίου, επειδή δε γίνονται μαθήματα στην Τουρκική γλώσσα» («Μακεδονία» 1-3-2000· βλ. και «Βραδυνή» 25-2-2000). Ο δήμαρχος Μύκης Μουσταφά Αγγά, αρνείται να υδροδοτήσει το γυμνάσιο Σμίνθης, ορεινής κοινότητας που υπάρχει στο δήμο του. Οι μαθητές αντιδρούν με κατάληψη διαρκείας του σχολείου και πορεία έξω από το δημαρχείο Μύκης. Κρατούν πανό «με

ελληνικούς και πομακικούς [sic] χαρακτήρες», όπου αναγράφεται: «Ο ΘΕΟΣ ΕΔΩΣΕ ΤΟ ΝΕΡΟ ΣΕ ΟΛΟΥΣ». Τα επεισόδια προκαλούν εισαγγελική παρέμβαση.

B. Παρατηρήστε τις πρώτες σελίδες καθημερινών εφημερίδων. Πώς σηματοδοτείται η αρχή μιας αφήγησης; Πώς σηματοδοτείται το τέλος της; Ποια είναι τα συνηθέστερα χρονολογικά «σημεία αναφοράς»; Διακρίνετε κάποια επαναλαμβανόμενα αφηγηματικά πρότυπα (π.χ. «πυραμίδα»); Υπάρχουν διαφορές από εφημερίδα σε εφημερίδα και από είδος σε είδος (π.χ. πολιτικο-αθλητικό ρεπορτάζ); Προσδιορίστε την αφηγηματική δομή των ακόλουθων κειμένων:

Πετρελαιοκηλίδα στην Ελευσίνα

Ρύπανση εντοπίστηκε χθες το πρωί στη θαλάσσια περιοχή της Ελευσίνας. Σε έκταση ενός περίπου χιλιομέτρου, από τον Ναύσταθμο της Σαλαμίνας μέχρι το κεντρικό λιμάνι της Ελευσίνας εντοπίστηκαν διάσπαρτες κηλίδες πετρελαίου ιριδίζουσας μορφής. Στην περιοχή κατέπλευσαν απορρυπαντικά σκάφη του Λιμενικού Σώματος, καθώς και δύο σκάφη ιδιωτικής εταιρείας, ένα πλωτό τύπου «σκίμερ» και ένα ταχύπλοο με αντιρρυπαντικά μέσα (πλωτά φράγματα κ.ά.). Η περισυλλογή των πετρελαιοειδών είχε ολοκληρωθεί μέχρι χθες το απόγευμα. Πάντως, μέχρι στιγμής δεν έχει εντοπιστεί η αιτία που προκάλεσε τη ρύπανση. (Τα Νέα, 28-29/4/2001)

Αιματηρή συμπλοκή

Αυτόπτες μάρτυρες μιας αιματηρής ένοπλης συμπλοκής μεταξύ Αλβανών, που άφησε πίσω της ένα νεκρό και έναν σοβαρά τραυματισμένο, έγιναν προχθές λίγο πριν από τις 10 το βράδυ περστικοί της οδού Χαμοστέρνας, στα Πετράλωνα. Στο άγριο ξεκαθάρισμα λογαριασμών σκοτώθηκε από τις σφαίρες των ενόπλων ένας Αλβανός, 30 χρόνων, και τραυματίστηκε σοβαρά ο 26χρονος συμπατριώτης του Π. Κοτσέου, σύμφωνα με τα στοιχεία που δηλώθηκαν στην Αστυνομία. Η συμπλοκή έγινε στην οδό Χαμοστέρνας, στο ύψος του αριθμού 134. Δράστες και θύματα επέβαιναν σε δύο αυτοκίνητα. (ό.π.)

Είπε πάλι «όχι» ο ΠΑΟ

Γυναίκες είναι ... ό,τι θέλουν κάνουν. Σπάνε έδρες και ανατρέπουν τα προγνωστικά. Τα κορίτσια του Παναθηναϊκού, πιστά στην παράδοση, νίκησαν τον Πανελλήνιο στην Κυψέλη με 3-1 (27-29, 25-17, 25-15, 25-22) και ισοφάρισαν σε 2-2. Την προσεχή Κυριακή θα υποδεχτούν τις «μπλε» στον «Τάφο του Ινδού» στον πέμπτο και τελευταίο αγώνα της σειράς των τελικών των πλέι οφ.

«Οι αθλήτριές μου έπαιξαν με αυτοπεποίθηση και πειθαρχία. Δεν ανησύχησα καθόλου γιατί έχω εμπιστοσύνη στα κορίτσια και αυτά στον εαυτό τους», δήλωσε μετά την ολοκλήρωση του αγώνα ο προπονητής του Παναθηναϊκού Κώστας Σωτηρόπουλος, ο οποίος θ' ανταμείψει τις «πράσινες» μ' ένα καλό δείπνο. Στο αντίθετο στρατόπεδο, ο τεχνικός του Πανελληνίου, Γιάννης Νικολάκης, ευελπιστεί να ξανασπάσουν την έδρα στη Λεωφόρο και να πάρουν το τρίτο ροζ φύλλο και τον τίτλο. «Η ζωή συνεχίζεται. Θα πολεμήσουμε», τόνισε. (Η Καθημερινή, 19/4/2001)

Η μητέρα (Μ. Σαχτούρη, *Εκτοτε*, Αθήνα: Κέδρος, 1996, σ. 11)

Έψαχνα να βρω το σπίτι μου. Οι δρόμοι ήταν γεμάτοι ερείπια· μοναχά τοίχους πεσμένους και πέτρες έβλεπες· κι ούτε ένας άνθρωπος δεν φαινόταν. Και τότε φάνηκε η άρρωστη μητέρα. Ποτέ δεν ήταν τόσο καλά, γεμάτη ενέργεια και δύναμη, με πήρε από το χέρι και βρεθήκαμε σ' ένα συμπαθητικό δωμάτιο, το σπίτι μας. Εγώ έκλαιγα, έκλαιγα γοερά ... Κι αυτή: Μη κλαις, ο καθένας μας με τη σειρά του.

